

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

ЗМІСТ

Азаренкова Н.І. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.....	7
Аразгелдієва М.Б. Завдання формування просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку як важлива складова процесу підготовки їх до навчання у школі.....	13
Аразгелдієва М.Б. Особливості корекційної роботи з формування зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку та системним недорозвиненням мовлення.....	19
Біляніна В.М. Особливості проведення логоритмічних занять з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.....	24
Богодущенко К.М. Психолого-педагогічні умови організації інклюзивного навчання дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями.....	30
Борисенко У.В. Інноваційні методи комплексної корекції вторинних порушень у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.....	39
Веремій Д.В. Розвиток комунікацій дітей першого року життя з дизартричними порушеннями.....	45
Волокова А.О. Диференційоване навчання як практична технологія організації освітнього процесу в умовах освітньої інклюзії.....	49
Волошина А.В. Фізіотерапевтичні процедури в реабілітації дітей із ДЦП.....	54
Гайденко К.А. Ключові аспекти готовності майбутніх вчителів-реабілітологів до роботи в інклюзивно-ресурсних центрах... ..	57
Галій А.І. Педагогічна реабілітація дітей із ЗПР засобами інклюзивного навчання.....	61
Гноєва Д.Т. Реалізація інклюзивної форми навчання в освітньому просторі України на сучасному етапі.....	72
Горобець К.В. Напрямки логопедичної роботи з підлітками, що страждають на дизартрію при ДЦП	78
Гуріна К.В. Характеристика читацької компетентності у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.....	84
Давиденко К.А. Особливості обстеження порушення голосу в дітей дошкільного віку.....	89
Давіденко М.В. Адаптація дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю до навчання у початковій школі.....	94
Довженко Т.О. Роль ігор та ігрових прийомів в процесі формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	99
Дубась Д.О. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальною недостатністю.....	104
Єфременко Ю.О. Корекційні засоби навчання дітей із порушеннями мовлення.....	110

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЗОРОВО-ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА СИСТЕМНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються особливості корекційної роботи з формування просторових уявлень у старших дошкільників із затримкою психічного розвитку та системним недорозвиненням мовлення при підготовці їх до школи. Представлено методичні рекомендації та завдання, які спрямовані на розвиток у дошкільнят умінь і навичок орієнтування у просторі. Особливістю корекційної роботи з дітьми зазначеної категорії є опора на рухливі ігри, ігри з конструктором, широке використання наочності.

Ключові слова: корекційна робота, зорово-просторові уявлення, затримка психічного розвитку, системне недорозвинення мовлення, гра.

Постановка проблеми. Проблема раннього виявлення, попередження та корекції недоліків зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку є вельми актуальною. Своєчасно розпочата корекційна робота з формування у дітей таких уявлень є важливою складовою підготовки їх до школи, що, своєю чергою, сприятиме більш успішному засвоєнню ними навчальної програми.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження, які присвячені проблемі формування в дітей просторових уявлень і орієнтування в просторі (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Люблінська, А.В. Семенович та ін.), дозволяють стверджувати, що недостатня сформованість зазначених уявлень є однією з причин, що призводить до труднощів у навчанні.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей формування зорово-просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку та системним недорозвиненням мовлення.

Виклад матеріалу дослідження. Найважливішою передумовою формування письма є повноцінне формування просторового сприйняття і

уявлень (зорово-просторових, сомато-просторових уявлень, відчуттів свого тіла у просторі, а також просторових уявлень «правого» і «лівого») [1].

Дослідження в області нейропсихології і патопсихології виявили тісний зв'язок труднощів формування письма у молодших школярів із ЗПР не тільки з недорозвиненням усного мовлення, а й з несформованістю ряду психічних процесів і функцій – зорово-просторових уявлень, слухо-моторних і оптико-моторних координацій, з несформованістю процесу уваги, а також цілеспрямованої діяльності, саморегуляції та контролю дій [1]. Також дітям із ЗПР притаманна несформованість емоційно-вольової та мотиваційної сфери, що відображається у практичній діяльності та поведінці дитини.

Отже, затримка психічного розвитку являє собою відставання в розвитку психічних процесів і характеризується незрілістю емоційно-вольової сфери, які потенційно можуть бути скориговані за допомогою спеціально організованого навчання і виховання. Вибудовуючи систему корекційної роботи, слід зважати на те, що формування в дітей із ЗПР умінь і навичок орієнтування в просторі, цілеспрямоване вдосконалення в них зорово-просторових уявлень буде стимулювати розвиток в них пізнавальної діяльності, корегувати такі психічні функції, як сприйняття, мислення, пам'ять. Орієнтування у просторі та словесне позначення просторових категорій, а саме розташування, віддаленості і просторових відносин між предметами є основою для формування у дітей цілої низки вмінь і навичок під час навчання їх у школі.

При організації корекційної роботи слід зважати на те, що формування навичок орієнтування у просторі й уявлень про простір здійснюється у дітей на основі складної аналітико-синтетичної діяльності з диференціації та узагальнення просторових ознак і відносин. Поряд з цим у головній ролі диференціації просторових ознак навколишнього світу виступає зоровий аналізатор. Формування зорово-просторових уявлень підвищує результативність і якість пізнавальної діяльності дітей. Таким чином, розвиток зорово-просторового сприйняття і зорово-просторових уявлень передбачає

необхідність цілеспрямованої корекційної роботи, яка включає виконання різних завдань задля опанування дітьми знань про простір і навичок орієнтації у просторі.

Дослідники З.М. Дунаєва, О.В. Защиринська, Т.В. Лісовська, О.С. Слепович, С.Г. Шевченко та ін. указують на низький рівень сформованості просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку. Найбільш поширеними є труднощі в сприйнятті і словесному позначенні просторових відносин між предметами. Саме тому, формування просторового орієнтування та зорово-просторових уявлень у дітей із ЗПР та системним недорозвиненням мовлення є одним з найважливіших завдань корекційної роботи в умовах спеціального дошкільного закладу. Необхідною умовою спеціальної психолого-педагогічної допомоги таким дітям є тісний взаємозв'язок усіх сторін корекційно-освітнього процесу. Здійснення даної роботи сприятиме розвитку психічних процесів: сприйняття, уваги, пам'яті, мислення.

Робота з корекції зорово-просторового сприймання та формування зорово-просторових уявлень проводиться на підставі засвоєння дітьми сенсорних еталонів – діти опановують та закріплюють назви кольорів, форму та розмір предметів, диференціюють предмети за різними ознаками. Велика увага приділяється розвитку умінь конструювати (викладати орнамент з паличок, геометричних фігур та різних предметів). Спочатку дітям пропонують викласти орнамент із однокольорових, потім – різнокольорових паличок. Виконувати вправи на конструювання краще у такій послідовності: за зразком, по пам'яті, за словесною інструкцією.

Корекційну роботу з подолання недоліків зорово-просторових уявлень у дітей доцільно починати, перш за все, з розвитку найпростіших відчуттів окремих властивостей предметів і цілісного сприйняття цих предметів у просторі. Після чого слід переходити до формування уявлень про простір, починаючи роботу з розвитку розуміння, а потім відображення в усному мовленні просторових відносин.

У роботі з корекції зорово-просторових уявлень необхідно використовувати вправи на розвиток орієнтації у схемі власного тіла, що

допомагає дітям більш успішно засвоювати простір навколо них. Орієнтація у просторі включає визначення всіх просторових напрямів, просторового розташування об'єктів по відношенню до дитини і формування розуміння нею просторових співвідношень між предметами. Подалі значну увагу приділяють відпрацюванню просторових напрямів на аркуші паперу.

На думку дослідників (О.І. Галкіна, Р.І. Лалаєва, О.О. Логінова та ін.), діти вчаться відрізняти праву і ліву руку раніше, ніж орієнтуватися в навколишньому просторі, отже формування просторових уявлень має спиратися на диференціацію правої і лівої сторін тіла, і, в першу чергу, на виділення провідної руки.

Корекційна робота з дітьми із ЗПР повинна проводитися тривало. На перший план у допомозі дітям із ЗПР та системним недорозвиненням мовлення виходить різнобічна психолого-педагогічна корекція, спрямована на поліпшення когнітивного розвитку і емоційно-комунікативної сфери.

Логокорекційна робота повинна здійснюватися комплексно і носити диференційований характер. Дослідження вчених (Н.Ю. Борякова, А.В. Семенович, М.М. Семаго, Н.Я. Семаго, Е.С. Слепович, С.Г. Шевченко та ін.) свідчать, що дидактична гра є одним із ефективних засобів корекції сприйняття дітей дошкільного віку. Тому, важливим засобом формування зорово-просторових уявлень у дітей є рухливі ігри. Спочатку діти виконують інструкції з опорою на схему власного тіла, потім визначають напрями, конкретизують просторові взаємини з опорою на розташування різних об'єктів. Далі можна переходити до формування орієнтувань на площині, що є однією з головних передумов до формування готовності до засвоєння навичок читання і письма. У роботі з дітьми важлива наочність. Так, Ю.А. Харебашвілі та Г.А. Пічугіна з метою розвитку в дітей зорово-просторового сприйняття пропонують використовувати спеціальні демонстраційні таблиці (кожна з них являє собою певну вправу). У клітинах можуть бути зображені предмети, групи предметів, геометричні фігури, літери, склади, цифри, які дитина повинна назвати за словесною інструкцією. У таблицях, де клітини заповнені

геометричними фігурами різних кольорів, вправа спрямована на закріплення сенсорних навичок [2]. Так, наприклад, у кожній клітині зображена геометрична фігура різного кольору. Дитині дається завдання: «Знайти фігуру у другій клітині у верхньому рядку (лічити зліва направо)», назвати знайдену фігуру та ін.

У корекційній роботі з дітьми із ЗПР широко використовують методику графічних диктантів. Ця методика виступає в якості розвитку регуляторних можливостей дітей, що сприяє розвитку зорових і зорово-просторових функцій, дрібної моторики, функції програмування і контролю власної діяльності [3].

Оскільки розвиток просторових уявлень безпосередньо пов'язаний зі становленням конструктивного праксису та мислення, обов'язковим є включення в корекційну роботу вправ на відтворення дітьми заданої форми. При виконанні таких вправ у якості матеріалу можуть використовуватися геометричні фігури, кубики, матеріали «LEGO» та ін. Прикладом можуть бути вправи на конструювання об'єктів за зразком, які розвивають у дітей знання про деталі (форму, величину, колір) і вчать визначати просторове розташування елементів конструктора. Отже, використання ігор, відповідної наочності, практичних завдань стимулюватиме формування в дітей із ЗПР та системним недорозвиненням мовлення тих просторових уявлень, які стануть важливою складовою підготовки таких дітей до навчання у школі.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Розробка і реалізація корекційно-розвиваючої програми формування зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку є важливим завданням їх психолого-педагогічного супроводу і підготовки дітей до навчання в школі. Здійснення такої роботи сприятиме профілактиці низки труднощів, з якими можуть стикнутися діти із ЗПР під час опанування ними навичками читання та письма.

Список використаних джерел:

1. Глухов, В.П. Психолінгвістика : учебник и практикум для вузов / В. П. Глухов. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2020. — 419 с.

2. Пичугина Г.А. Развитие зрительно-пространственного восприятия у дошкольников с ОНР /, Г.А. Пичугина, Ю.А. Харебашвили // Логопед — 2006.— № 3 — с. 64–67.

3. Хотылева Т.Ю. Графические диктанты / Т. Ю. Хотылева, Н. М. Пылаева. – 2-е изд., эл. – 1 файл pdf : 41 с. – Москва : Изд-во В. Секачев, 2020.

4. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко»/ за ред. Л.І. Прохоренко. – 2018.– 236 с.

5. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку : [навчально-методичний посібник] / В. В. Войтко. – Кропивницький : КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 48 с.

Білянніна В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛОГОРИТМІЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

У статті розглядаються особливості проведення логоритмічних занять в процесі корекції та формування мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ ІІІ рівня.

Ключові слова: логоритмічні заняття, темп, ритм, діти з загальним недорозвитком мовлення.

Постановка проблеми. Розробка та пошук ефективних методів подолання загального недорозвитку мовлення (ЗНМ), що характеризується великою поширеністю, складністю симптоматики і патогенезу, є важливим завданням сучасної логопедії. У структурі цього виду дизонтогенезу, поряд з системним недорозвиненням мовленнєвої діяльності, виявляється і своєрідність психічного розвитку, специфічні риси загальної емоційної незрілості, затриманий або нерівномірний розвиток інтелекту, слабка регуляція довільної діяльності, рухова неповноцінність (І. Власенко, Ю. Гаркуша, Н. Жукова, Р. Лалаева, Р. Левіна, З. Ленів, О. Пріходько, Є. Соботович, Л. Трофімова та